

Araştırma Makalesi / Research Article

**II. MEŞRUTİYET'İN İLÂNI SONRASI
EDİRNE VİLAYETİNDE GENEL DURUM:
KONSOLOS SAMSON'UN RAPORU (1909)***

Ferdi ERTEKİN**

Öz

İngiliz Dışişleri'nin Edirne vilayetindeki başlıca 'güvenilir' istihbarat kaynaklarından biri konsolos raporlarıdır. Bu raporlar, 19. Yüzyılda dünyanın neredeyse dörtte üçüne yayılmış Londra merkezli devasa bir istihbarat çarkını beslemesi ve Britanya'nın karar alma mekanizması üzerinde tesiri olması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu raporlardan dönemin İngiliz perspektifine anlayabilmek ve Edirne vilayeti örneğinden hareketle meşruti monarşiye geçiş sonrası imparatorluk bürokrasisinin işleyişine dair ipuçları edinmek mümkündür. Asker kökenli bir diplomat olan Samson, 1906-1914 yılları arasında Britanya'nın Edirne Vilayet Konsolosluğu görevini yürütmüştür. Bu süre zarfında Edirne vilayetinin askeri, politik, idari, demografik ve topoğrafik yapısı hakkında raporlar kaleme almış ve vilayetteki misyonerlik faaliyetlerini de desteklemiştir. Bu makale, yerli ve yabancı literatürde hakkında fazla bilgi bulunmayan Louis Lort Rhys (L.L.R.) Samson'un biyografisinin yanı sıra Samson'un Edirne vilayeti hakkında kaleme aldığı raporu konu edinmektedir. Bahsi geçen 31 Mart 1909 tarihli bu rapor, Londra'da The National Archives'de Cabinet Office Files tasnifinde yer almaktadır. Rapor, 23 Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanından Mart 1909'a kadar, vilayetteki genel durumun 'kesitler halinde genel manzarasını' ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Louis Lort Rhys Samson, Edirne Vilâyeti, İttihat ve Terakki, II. Meşrutiyet.*

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
(ferdiertekin@trakya.edu.tr), (Orcid: 0000-0003-3142-9996).

GENERAL SITUATION IN THE PROVINCE OF ADRIANOPLE AFTER THE PROCLAMATION OF THE CONSTITUTIONAL MONARCHY: CONSUL SAMSON'S REPORT (1909)

Abstract

One of the British Foreign Office's main 'reliable' sources of information in the province of Adrianople was consular reports. These reports are important because they fed a vast London-centred intelligence network that spread to almost three quarters of the world in the 19th century and influenced British decision-making. In addition, these reports can be used to understand the British perspective on the period and to gain insight into the functioning of the imperial bureaucracy after the transition to constitutional monarchy through the example of the province of Adrianople. Samson, a diplomat with a military background, served as the British Consul in the province of Adrianople between 1906 and 1914. During this period, he wrote reports on the military, political, administrative, demographic and topographical structure of the province of Adrianople and supported missionary activities in the province. This article deals with the biography of Louis Lord Rhys (L.L.R.) Samson, about whom there is not much information in the local and foreign literature, as well as Samson's report on the province of Adrianople. This report, dated 31 March 1909, is in the Cabinet Office Files at the National Archives in London. The report gives a 'brief account' of the general situation in the province from the proclamation of the Second Constitutional Monarchy on 23 July 1908 to March 1909.

Keywords: *Louis Lort Rhys Samson, Province of Adrianople, Committee of Union and Progress, Second Constitutional Monarchy.*

Giriş

"Günümüzde Edirne'nin bulunduğu yerde ilk şehir, Trak kabilelerinden Odrisler tarafından kuruldu. Makedonyalılar burayı Orestler'in bir kolonisi haline getirerek şehre Orestia, varoşlarına ise Gonnoi adını verdi. Roma İmparatoru Hadrianus zamanında (M.S. 117-138) Orestia kasabası genişletilerek yeniden imar edilince Hadrianus'a izafeten şehre Hadrianopolis ismi verildi. Osmanlılar, 1352'de Çimpe Kalesi'nin fethi ile Rumeli'ye yerleşti ve 2 Mart 1354'te gerçekleşen bir deprem sonucunda kale surlarının harap olması üzerine Gelibolu'yu savaşmadan ele geçirdi."¹ Halil İnalçık'a göre Edirne, Osmanlılar tarafından 1361'de fethedildi.²

Fuad ve Midhat paşalar tarafından hazırlanan Tuna Vilayet Nizamnamesi, 7 Kasım 1864'de yürürlüğe girdi. Bu nizamnameyle imparatorluk toprakları idari birimlere ayrıldı. En büyük idari birime vilayet adı verildi. Vilayetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar karyelere bölündü. Buna göre vilayetlerin idaresi valiye, sancağın idaresi mutasarrıfa ve kazanın idaresi de kaymakama bırakıldı. Böylece ülke idaresinde eyalet sistemi terk edilerek yerine Fransız usulü vilayet sistemi geçirildi.³ 1864'te Tuna Vilayeti teşkil edildiğinde Edirne hala Osmanlı idaresinde bir eyalet statüsündeydi ve Kaza-i Erbaa ile birlikte Silivri, Tekfurdağı, Gelibolu, Zağra-i Atik, Filibe ve İslimye bölgelerini içine almaktaydı. 1866'da Tekfurdağı, Gelibolu, Filibe ve İslimye'den müteşekkil Edirne, Vali Hurşit Paşa idaresinde eyaletten vilayete doğru evrilmeye başladı. 1867'de ilân edilen Vilâyât-ı Umumiye Nizamnamesi ile Edirne Vilayeti'nin teşkili tamamlandı.⁴ Balkanlar ile Anadolu'yu birbirine bağlayan rota üzerinde bulunan Edirne Vilâyeti'nin merkez sancağı, şehrin Osmanlı Devleti tarafından zaptından İstanbul'un fethine değin imparatorluğa payitahtlık yapmış olan Edirne'ydi.⁵ 1866-67'de teşkil edildiğinde Edirne vilayeti; Edirne, Tekfurdağı (Tekirdağ), Gelibolu, İslimye ve Filibe sancaklarından oluşmaktaydı.⁶ Edirne, Payitaht İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla coğrafi olarak son derece kritik bir konumda bulunmasının yanı sıra İstanbul ve Çanakkale boğazlarının müdafaasında stratejik öneme sahipti. Edirne aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun II. ordu merkeziydi. Merkez sancak, bu stratejik önemi dolayısıyla 1828-29 ve 1877-78 (93 Harbi) harplerinde Rus ordusu tarafından işgal edilmişti.⁷ 1877-1878 (93 Harbi) Osmanlı-Rus harbinden

1 Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elazığ 2018, s.1, 4.

2 Edirne'nin fetih tarihi tartışmalı olsa da İnalçık bu tarihin Oruç Bey tarihinde verildiği üzere 1361 olduğunu belirtmektedir. Halil İnalçık, "Edirne'nin Fethi (1361)", *Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1964, ss.137-159.

3 Tarık Sarıoğlu, *II. Meşrutiyet'in İlanından Balkan Savaşları'na Kadar Edirne (1908-1912)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne 2020, s.56.

4 Abdülkadir Erçin, *II. Abdülhamid Döneminde Edirne Vilayeti (1876-1909)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2021, ss.24-25.

5 Halûk Kayıcı, *Sâlnâmelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s.26.

6 Abdülkadir Erçin, *a.g.t.*, s.592.

7 Ferdi Ertekin, *İngiliz İstihbaratı ve Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe, İstanbul 2022, s.217, 224.

önce Edirne vilayeti, Edirne, Filibe, İslimye, Tekfurdağı, Gelibolu sancaklarını kapsamaktaydı.⁸ 93 Harbi'nden sonra Filibe ve İslimye gibi bölgelerin kayıpla birlikte Edirne vilayeti nüfus ve yüzölçümü olarak küçülerek 1884'te altı sancaktan müteşekkil hale geldi. II. Abdülhamid döneminde 1884-1909 yılları arasında vilayet, Edirne, Kırkkilise (Kırklareli), Gümülcine, Dedeoğlu, Gelibolu ve Tekfurdağı (Tekirdağ) sancaklarından müteşekkildi.⁹

1870-1903 yılları arasında Edirne vilayeti hakkında toplamda 28 adet *salname* çıkarılmıştır.¹⁰ 1903 tarihli son vilayet sâlnâmesine göre, Edirne Vilâyeti, Rumeli kıtasındaki vilâyet-i şahanelerin en mühim ve büyüklerindendi. Vilâyet, doğusunda Çatalca Sancağı ve Karadeniz, kuzeyinde Şarki Rumeli, batısında Selanik Vilâyeti, güneyinde Adalar Denizi/Ege Denizi, Kale-i Sultaniye/Çanakale Boğazı ve Marmara Denizi ile çevriliydi. Vilayet, 42.500 km kare arazi üzerinde 1.022.207 nüfusa sahipti.¹¹ II. Meşrutiyet'in ilânı ile Balkan harpleri arasında Edirne vilayetinin toplam nüfusu yaklaşık 1.171.435 kişiydi.¹²

Salnamelerin suskun kaldığı 1903'ten itibaren, Edirne vilayetinin genel vaziyeti hakkında Türkçe kaynaklardan derli toplu bilgi edinmek güçleşmektedir. Bu yüzden bu dönemde kaleme alınmış çağdaş yabancı kaynaklar, olaylara daha farklı bir perspektiften yaklaşılabilmesi adına önem arz etmektedir. Örneğin İngiliz ve Fransız konsolos raporları bu yabancı kaynaklar arasındadır.¹³ Bu yabancı kaynaklar, -bağlı oldukları ülkelerin dış politik çıkarları haricinde- imparatorluğun dâhili meselelerine, içerdeki bilgi kaynaklarına nazaran nispeten daha objektif bir tutumla yaklaşılabilir niteliğine sahiptir. Samson'un bahsi geçen raporunda herhangi bir öznel ifade yahut yargıya rastlanmamıştır. Ayrıca İngiltere'nin Edirne Vilayet Konsolosu Samson'un raporunda bahsi geçen bilgiler, tek bir kaynaktan değil, vilayet geneline yayılmış farklı kaynaklardan temin edilerek bir araya getirilmiştir. Bu raporda sadece eski rejim yanlıları ile yeni rejim taraftarları arasındaki çatışmalar değil aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde, ileride cinayet ve suikasta kadar varan gerginliklerin izlerine de rastlamak mümkündür. Bu yüzden Konsolos Samson'un raporları, yakın dönem Rumeli tarihinin anlaşılması adına başvurulması gereken birinci elden çağdaş kaynaklar arasındadır.

Bu makalede, Konsolos Samson'un II. Meşrutiyet'in ilânından 13 Nisan 1909'a kadar Edirne vilayetindeki genel durumu ele aldığı raporu incelenecektir.

8 Süheyla Yenidünya Gürgen, "Bir Savaş Bir Vilayet: 93 Harbi'nden Sonra Edirne vilayetinde Savaşın İzlerini Silmek Üzere Yapılan Düzenlemeler (1879-1882)", *History Studies*, C. 11, S. 6, Aralık 2019, s.2339.

9 Erçin, *a.g.t.*, ss.593-594.

10 <http://ktp.isam.org.tr/salname/sayilar.php?sidno=d02471> (Erişim Tarihi: 19. 07. 2022).

11 *Sâlnâme-i Vilâyet-i Edirne* (SVE), Mâli 1319/1903, ss.894-907.

12 Muharrem Öztel, "Osmanlı Devleti'nde Sosyoekonomik Yapısıyla Öne Çıkan Vilayet ve Sancakların Kamu Maliyesindeki Yeri ve Önemi (1325-1327/1909-1912)", *Maliye Dergisi*, S.160, 2011, s.205.

13 Erçin, *A.g.t.*, s.XXIV.

1. Louis Lort Samson'un Biyografisi

Yerli ve yabancı kaynaklarda Louis Lort Rhys (L.L.R.) Samson'un hayatı ve kariyeri hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Örneğin Türkçe literatürün İngiliz konsolosları hakkındaki en önemli kaynaklarından biri olan ve İngiliz arşivlerinden istifade edilerek hazırlanan Uygur Kocabaşoğlu'nun *Majestelerinin Konsolosları* adlı eseri, 1580-1900 tarihleri arasını kapsadığından bu eserde Samson hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Oxford Üniversitesi tarafından 60 cilt halinde basılan *Oxford Dictionary of National Biography* adlı seride ise tuhaf bir biçimde Edirne Vilayet Konsolosu'nun adı dahi anılmamaktadır.¹⁴

Samson, 25 Nisan 1866'da doğmuş, önce Harrow'da eğitim almış daha sonra Sandhurst'de bulunan *Kraliyet Askeri Akademisi* (Royal Military Academy)'nde öğrenim görmüştür. Mezun olduktan sonra 25 Ağustos 1886'da *teğmen* rütbesiyle İngiliz ordusunda göreve başlamış, 25 Ocak 1894'te yüzbaşılığa terfi etmiştir. Biyografisinde yer almayan meçhul nedenlerden ötürü 1 Mayıs 1899'da emekliye ayrılmışsa da 11 Ekim 1902'de Kraliyet Garnizon Alayı'nda yeniden yüzbaşılığa tayin edilmiş, 10 Temmuz 1907'de Kraliyet Lancaster Alayı'nda binbaşılığa, 3 Eylül 1914'te ise yarbaylığa terfi etmiştir. Samson, 1899-1902 yılları arasında Güney Afrika Savaşı'nda elmas madenciliğinin merkezi Kimberley'de demiryolu kurmay subayı¹⁵ olarak hizmet vermiş, bu hizmetlerinden dolayı 2. dereceden madalyalar ile taltif edilmiştir.¹⁶ İngiliz askeri süreli yayınlarından *Hart's Annual Army List* de ve Londra'daki Milli Arşiv'de biyografisi hakkında başka bilgiye erişmemiz mümkün olamamıştır. 1914'ten hayatını kaybettiği 12 Ocak 1944'e¹⁷ kadarki görev ve faaliyetleri hakkında ise kaynaklar tamamen suskundur.

25 Mayıs 1906 tarihli *The Edinburg Gazette*'ye göre Samson, 7 Mayıs 1906'da Edirne Vilayeti Konsolosluğu'na tayin edilmiş bu görevi 1914 yılına kadar sürdürmüş, Britanya, 5 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'ne harp ilân ettiğinde 24 Kasım 1914'te orduya girerek aktif hizmetini diplomatik sahadan muharebe alanına kaydırmıştır. Binbaşı rütbesiyle ordu hizmetine geri döndükten sonra Britanya'nın I. Dünya Harbi'ndeki müttefiki Fransız ordusunda hatta Fransız Genelkurmayı'na görev almıştır.¹⁸

14 *Oxford Dictionary of National Biography: From the earliest times to the year 2000*, Ed. H. C. G. Matthew and Brian Harrison, C. 48, Oxford University Press 2004.

15 *Hart's Annual Army List, Special Reserve List and Territorial Force List for 1909*, C. 70, Londra 1909, s.231, 231b.

16 *The Foreign Office List and Diplomatic and Consular Year Book for 1912*, Ed: Godfrey E. P. Hertslet, Cilt 85, Londra 1912, s.368.

17 <https://livesofthefirstworldwar.iwm.org.uk/lifestory/3889230> (Erişim Tarihi: 03.05.2023).

18 <https://www.thegazette.co.uk/Edinburgh/issue/11832/page/561/data.pdf> (Erişim Tarihi: 02.05.2023); <https://hansard.parliament.uk/commons/1919-07-02/debates/3228c624-75de-4ca2-85e2-3ddfe43e55dd/MilitaryMissions> (Erişim Tarihi: 02.05.2023);

The Foreign Office List and Diplomatic and Consular Year Book for 1916, Ed: Godfrey E. P. Hertslet, Percy C. Rice Leslie G. Brown, Londra 1916, s. 435; The National Archives (TNA), War Office (WO) 372/17/153813, 'Medal card of Samson, Louis Lort Rhys Corps: Attached French General Staff', 1914-1920.

Louis Lort Rhys Samson konsolosluk görevini ifa ettiği yıllarda Gelibolu sancağını da ihtiva eden- vilayeti hakkında ayrıntılı raporlar kaleme almış ve vilayette yürütülen misyonerlik faaliyetlerini desteklemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Britanya kökenli misyoner cemiyetlerinin başını 7 Kasım 1842'de Londra'da kurulmuş olan *British Society for the Propagation of the Gospel Among the Jews* (BSPGJ) çekmekteydi. Bu cemiyetin amacı Yahudilere İncil'i aşlamak ve Hristiyanlığı yaymaktı. Aslında cemiyet, kurulduktan sonra ilk hedef kitlesi olarak Büyük Britanya'daki Yahudilere yönelmişse de 19. yüzyılın ikinci yarısında aktif misyonerlik sahasını Edirne vilayetindeki Yahudileri de kapsayacak şekilde doğuya doğru genişlemişti. BSPGJ, Edirne vilayetinde 1865-1914 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Bu dönemde maddi durumu yerinde olmayan çok sayıda Edirne Yahudisi Hristiyan yapılmış ve Evangelikal eskatolojisi çerçevesinde *Kutsal Topraklara* geri dönmeleri konusunda teşvik edilmişti. Bu cemiyet ayrıca Edirne Vilayet Konsolosu Binbaşı Samson başta olmak üzere, dönemin Edirne Valisi Abdülkerim Bey, Edirne Garnizon Başkomutanı Abuk Ahmet Paşa ve Edirne Vilayeti Maarif Müdürü Namık Bey gibi yerel yöneticiler tarafından da destek görmüştü.¹⁹

İngiliz istihbaratı Balkan harpleri sırasında üç güvenilir kaynaktan bilgi edinmekteydi. Bunlar İstanbul'daki İngiliz Sefiri Gerard Lowther, İngiliz Askerî Ataşesi Yarbay Ernest Tyrrell ve Edirne Konsolosu Binbaşı Samson'du.²⁰ Asker kökenli Samson, konsolosluk vazifesinin son senesinde -1914- Kilitbahir'e yapılması planlanan işgal harekâtının parçası olarak Gelibolu Yarımadası'nın kıyı şeridinde bulunan Kabatepe'nin kuzey ve güneyindeki kırsal arazinin topografik özelliklerini tasvir eden bir rapor kaleme almıştı.²¹ Bahsi geçen bu rapor 1915'te Çanakkale ve Gelibolu'nun işgali öncesi İngiliz istihbaratının Kabatepe hakkındaki bilgilerini güncelleyen belki de son rapor olması açısından kıymetlidir. Esasında İngiliz Genelkurmayı ve Savaş Bakanlığı, Çanakkale ve Gelibolu'ya yapılması planlanan amfibi harekâtın detaylarını ve en elverişli çıkarma bölgelerini daha 1906'da tespit etmişti. Osmanlı İmparatorluğu ile muhtemel bir harbe girilmesi halinde İngiliz kara ve deniz kuvvetlerinin 1- Gelibolu Yarımadası'nda; Seddülbahir, Kilitbahir ve Kabatepe ile Maydos (Eceabad)'un kuzeyindeki tabyalara, 2- Çanakkale'de Kumkale ve Beşike Koyu'na ve 3- Bolayır hatlarına saldırması tasarlanmıştı.²² 1915'teki işgal

19 Edirne Vilayeti'ndeki misyonerlik faaliyetleri için bkz. Mustafa Kaan Sağ, "Edirne'de Bir İngiliz Misyonerlik Cemiyeti: Evangelikalizm, Milenyalizm ve Yahudiler" *Belleten*, C.83, S.296, 2019, ss.309-334.

20 Ali Fuat Öreñ tarafından kaleme alınan "İngiliz Belgeleri'nde Balkan Harbi Edirne Kuşatması 1912-1913" başlıklı makalenin omurgasını dönemin İngiliz askeri ataşe ve elçi raporlarının yanı sıra büyük oranda Edirne Vilayet Konsolosu Samson'un raporları oluşturmaktadır. Bkz. Ali Fuat Öreñ, "İngiliz Belgeleri'nde Balkan Harbi Edirne Kuşatması 1912-1913", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.4, Temmuz 2012, ss.17-79.

21 "Report on Possible Landing Sites near Gaba Tepe, Gallipoli" başlıklı bu rapor 1914 tarihli. Bkz. Imperial War Museums <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/1030000988> (Erişim Tarihi: 03.05.2023).

22 Bkz. The National Archives (TNA), War Office (WO) 106/1461, 'War with Turkey', 1906.

teşebbüsü öncesi Samson'un payına, I. Dünya Harbi öncesi Kabatepe'deki istihbaratı güncelleme görevi düşmüştü.

2. Samson'un Edirne Vilâyeti Hakkındaki Raporu

31 Mart 1909'da Konsolos Binbaşı Samson'dan Britanya'nın İstanbul'daki Sefiri Gerard Lowther (1908-1913)'e, Lowther'den dönemin Dışişleri Bakanı Edward Grey'e iletilmiş raporda, II. Meşrutiyet'in ilânı ile Mart 1909 arasında vilayetin genel manzarası 'kesitler halinde' ortaya konulmaktadır.

Samson'a göre, 23 Temmuz 1908'de ilân edilen II. Meşrutiyet'ten²³ birkaç hafta sonra ordu, vilayette baskın bir faktör haline gelmeye devam etmekteydi. Vilayet idarecileri görünüşte İttihat ve Terakki Komitesi'ne vermiş olduğu desteği muhafaza etmekteydi. Ancak yine de vilayette meşrutiyetin ilânından sonra birtakım değişiklikler vuku bulmaktaydı. Bu değişiklikler, merkez karargâhı Edirne olan II. Ordu Kumandanı Hüseyin Nazım Paşa'nın ayrılışından sonra hız kazanmıştı.²⁴

11 Şubat 1909²⁵ II. Ordu Kumandanı Nazım Paşa, Ali Rıza Paşa'nın yerine Harbiye Nazırlığı görevine tayin edilmişti. Dönemin İngiliz askeri ataşesi Conyers Surtees'in ifadesiyle olağanüstü dürüst bir karaktere sahip, eğitilmiş ve nazik bir subay olan, hızlı karar alma becerisi ile muhakeme yeteneğine sahip Nazım Paşa Meşrutiyet'in ilânından bu yana geçen 6 ay boyunca Edirne'de oldukça iyi işler çıkarmıştı. Birkaç yıl boyunca Erzincan'da sürgünde yaşamış olduğundan paşanın Sultan II. Abdülhamid'e karşı hisleri pek de dostane değildi.²⁶ Nazım Paşa'yı bu makama tayin eden kişi Sadrazam Kıbrıslı Kâmil Paşa'ydı. II. Meşrutiyet'in ilânı ile birlikte yeniden açılan Mebusan Meclisi'nde

23 1908-1913 yılları arasında İstanbul'da İngiliz Sefiri olarak görev yapmış olan Gerard Lowther (1858-1916) 1908'de ilk defa İstanbul'a geldiğinde halk tarafından coşkuyla karşılanmış ve dönemin Dışişleri Bakanı Edward Grey ise devrimi 'muhteşem' olarak nitelendirmişti." (Elie Kedourie, "Young Turks, Freemasons and Jews", *Middle Eastern Studies*, C.7, S.1, 1971, ss.89-104). Britanya, II. Meşrutiyet'in ilânını önceleri şüpheyle daha sonra sempati ile karşılamış ve meşrutî monarşi idaresini iki devlet arasında daha yakın bir ilişki kurma adına önemli bir fırsat olarak görmüştü. Sefir Lowther'e göre bu durum II. Abdülhamid'in Alman taraftarı ve İngiliz karşıtı politikasının yanı sıra kısmen de olsa 'gayretli bir İngiliz hayranı' olan Kâmil Paşa'nın sadrazam olmasından kaynaklanmaktaydı. Bkz. Orhan Turan, "İngiliz Büyükelçisi Gerard Lowther'in Gözünden Osmanlı Devleti'nin Dış İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.16, S.63, 2018, s.344.

24 Cemiyet içindeki ayrılıkları körükleyen bu tayinden yaklaşık üç yıl sonra 1912'deki patlak veren Balkan Harbi'nde Bulgar ordusu Çatalca hatlarına kadar ilerledi. Bu sırada sadarete Kıbrıslı Kâmil Paşa vardı. İttihatçılar Kâmil Paşa kabinesinin Edirne'yi Bulgarlara terk etmiş olduğu propagandasını yayarak 23 Ocak 1913'te Enver Bey başta olmak üzere cemiyetin ileri gelenleriyle Bâbüalî'yi bastı. Harbiye Nâzırı Hüseyin Nazım Paşa buna engel olmak isterken Yakup Cemil tarafından şakağından vurularak öldürüldü. Bkz. Cevdet Küçük, "Bâbüalî Baskını", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.4, 1991, s.390.

25 Bkz. Sinan Kunalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İsis, İstanbul 1999, s.15.

26 TNA, FO 195-2323, No: 9, İstanbul, Conyers Surtees'ten Sir Gerard Lowther'e, 11 Şubat 1909.

İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefetin başını, İngiliz taraftarlığı ile tanınan Kâmil Paşa çekmekteydi.²⁷ Nazım Paşa, İttihat ve Terakki Komitesi mensubu bir subaydı. Paşa'nın ayrılmasından bu yana vilayetin politik vaziyetinde önemli değişiklikler meydana gelmişti.²⁸ Samson, raporunda Edirne vilayetindeki değişimlerin kökenini bu olaya bağlamaktaydı.

Nazım Paşa'ya, Harbiye Nazırı olduğu 'birkaç gün boyunca'²⁹ yerel komite tarafından hayli isyankâr ifadeler içeren telgraflar gönderilmişti. Subayların büyük çoğunluğu, bunu komite işlerinden farklı bir mesele olarak telakki edip fazlaca üzerinde durmamışsa da son zamanlarda bu mesele, komite mensupları arasında açık bir anlaşmazlığın alameti olarak yorumlanmıştı. Görünüşte bu anlaşmazlığın meydana çıkmasından imtina edilmeye çalışılmışsa da komite mensupları arasındaki fikir ayrılıkları bu olayla birlikte giderek artmaya başlamıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içindeki liberal hizbin çekirdek kadrosu daha ziyade II. Ordu'nun 3. Fırkası'nda toplanmıştı ve bunların başını da Umûm Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nâzırlığı/Umum Müdürlüğü³⁰ görevine tayin edilen (Mehmed) Tevfik Paşa çekmekteydi. Tevfik Paşa, mevcut koşullar altında bu mevkiye durmakta isteksiz gibi görünmekteydi. Cemiyet içindeki liberal hizip İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin mevcut duruşuna itiraz etmekte ve cemiyetin Abdülhamid mutlakîyetinin yerini aldığını iddia etmekteydi. Bu hizip Edirne vilayetinde ayrıca bir askeri diktatörlüğü tasvip etmeyen çok sayıda ileri gelen sivillerden de destek görmekteydi. Fakat bütün bunlara rağmen vilayette

27 Kamil Paşa, dört kez sadaret makamına getirilmiştir. II. Meşrutîyet'in ilânından 7 Temmuz 1908'de üçüncü kez sadrazamlığa getirildi. Üçüncü sadaretinde avcı taburlarını başka bir yere naklettirmek istemesi, orduya siyaset karışmasına itiraz etmesi, İttihat ve Terakki ileri gelenleri ile arasındaki anlaşmazlıklar, II. ve III. ordunun muhtelif birlikleri ile donanmadan sadrazamın istibdat idaresini ihya etmeye çalışmakla itham eden şikâyetler üzerine 14 Şubat 1909'da görevden ayrıldı. Balkan Harbi devam ederken dördüncü ve son kez sadrazamlığa getirildi. 23 Ocak 1913'te gerçekleşen Babıali Baskını'nda, Enver Paşa'nın baskısı ile istifa etti. Bkz. Atilla Çetin, "Kıbrıslı Kâmil Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, Diyanet Vakfı Yayınları, C.25, Ankara 2022, s.392; Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa: 1908-1914, C. II*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986, s.270).

28 The National Archives (TNA), Cabinet Office Files (CAB) 37/99, No: 61, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, 13 Nisan 1909.

29 14 Şubat'ta Sadrazam Kamil Paşa görevden alınca kabine yeniden oluşturulmuş, bunun üzerine Ali Rıza Paşa, bir kez daha Harbiye Nazırlığı'na, Hüseyin Nazım Paşa ise onun muavinliğine getirilmişti. Böylelikle Nazım Paşa, Harbiye Nazırlığı makamında sadece 5 gün (11-16 Şubat 1909) kalabilmişti. *Sadrazam Kamil Paşa'nın görevden alınması büyük oranda İttihat ve Terakki Komitesi'ne mensup subayların faaliyetleri sonucunda gerçekleşmişti*. 13 Şubat'ta, Meclis-i Mebusan üyeleri muhtelif ordulardan anayasaya karşı olduğu iddia edilen Kamil Paşa'yı protesto eden telgraflar almış, aynı günün akşamı binlerce subay Seraskerat'ta toplanmış ve muhtelif meseleler tartışma konusu kılınmıştı. Aynı zamanda pek çok subay Meclis binasına toplanarak vekiller arasında tedhişe neden olmuşlardı. Bkz. TNA, FO 195-2323, No: 10, İstanbul, Conyers Surtees'ten Sir Gerard Lowther'e, 16 Şubat 1909; Kunalalp, *a.g.e.*, s.10.

30 Esasında bu görevi II. Meşrutîyet'in ilânından önce uzun yıllar Tophane-i Âmire Müşîri olarak da hizmet veren Mustafa Zeki Paşa idare etmişti. II. Meşrutîyet'in ilânı sonrası Mustafa Zeki Paşa'nın görevine son verildi ve 26 Mart 1909'da bu göreve Brüksel'de askeri ataşelik yapmış, II. Abdülhamid ve istibdat idaresine muhalif meşrutîyetten yana bir Harbiyeli subay olan Mehmed Tevfik Paşa getirildi. Bkz. Ertekin, *a.g.e.*, ss.432-433, TNA, Foreign Office (FO) 195-2323, No. 68, 13 Haziran 1909; Davut Hut, "Mehmed Tevfik Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.41, 2012, s.16.

tüm kontrol tamamen İttihat ve Terakki'nin elindeydi. Muhalifleri onun bu mutlak hâkimiyetini kırabilecek yeterli çoğunluğa henüz ulaşabilmiş değildi. Komitenin bölünmesi halinde komite içindeki liberal hizip, mekteplilere değil, komitenin fikirlerine asla katılmayan alaylı çoğunluğa destek verebilirdi.³¹

2.a. Bulgar ve Rumların Meşrutiyete Karşı Tutumu

Samson'a göre son yirmi beş yılda Edirne vilayetinde yaşayan farklı milletlerin tutumlarında herhangi bir değişiklik söz konusu değildi. Vaziyetten hâlâ son derece hoşnutsuz olan Rumlar reforma katılmayı reddetmekteydi. Son zamanlarda Edirne vilayetinde yaşayan Rumlara, Makri gibi kıyı bölgelerden yüklü miktarda mühimmat ve silah sevkiyatı yapılmaktaydı. Rumlar son zamanlarda hükümet tarafından silahlandırılan Türk nüfustan korunmak için silahlanmanın gerekli ve haklı bir gerekçe olduğu görüşündeydi. Rumlar ayrıca Bulgarların Gümülcine'de bir okul ve bir kilise açmalarına karşı coşkulu bir protesto düzenlemişlerse de olaylar büyümeden sona ermişti. Şubat 1909'da Gümülcine'deki bir Bulgar Mektebi ateşe verilince bu olayda doğal olarak Rumların parmağı olduğu akla gelmiş ancak böyle bir şeyin varlığı somut olarak ispatlanamamıştı.³²

2.b. Türk Ailelerin Bulgaristan'dan Edirne Vilayetine Göçü

Türk ailelerin Bulgaristan'dan Edirne vilayetine göçü 25 yıldır devam etmekteydi³³. Edirne Vilayet Valisi (Mektubizâde Mehmet Reşit Paşa)³⁴'nin

31 TNA, CAB 37/99, No. 61, 13 Nisan 1909.

32 TNA, CAB 37/99, No. 61, 13 Nisan 1909.

33 Göç meselesi 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden bu yana devam eden bir süreçti. Bu süreç, 93 Harbi sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile özerk bir yapıya kavuşan Bulgaristan Prensiği'nin 1878 Berlin Antlaşması ile parçalara ayrılmasıyla hız kazanmıştı. Berlin Antlaşması ile Bulgaristan Tuna Nehri ile Balkan Dağları arasında bir alanla sınırlanmıştı. Balkan Dağları ile Rodoplar arasında kalan bölge Doğu Rumeli/Şarki Rumeli Vilayeti adıyla Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk eyalet haline gelmişti. Makedonya ise reform yapılması şartıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. Bülent Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri*, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2019, s.22; 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası Bulgaristan Avrupalı devletlerin desteği sayesinde 5 Ekim 1908'de tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiş, 19 Nisan 1909'da ise Osmanlı Devleti bu bağımsızlığını resmen tanımak durumunda kalmıştı. 1887, 1892, 1900 ve 1905 tarihli Bulgar nüfus kayıtlarına göre bölgedeki Müslüman-Türk nüfusunun sayısı her geçen yıl azalmakta ve Ortodoks Bulgar nüfusun sayısı ise buna mukabil sistematik olarak artmaktaydı. Bu göçlerin temel nedenleri arasında ise Bulgaristan'da yaşayan Müslüman-Türk nüfusun can ve mal güvenliklerinin tam manasıyla güvenceye alınamaması başta gelmekteydi. Bülent Yıldırım, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre 1880-2011)*, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2020, ss.78-80; Balkanlar'dan Osmanlı topraklarına göçleri hızlandıran bir diğer olay ise I. ve II. Balkan Harpleri (1912-1913) olmuştur. Konsolos Samson'un Dışişleri'ne gönderdiği rapora göre I. Balkan Harbi'nin patlak verdiği günlerde 25.000 muhacir Edirne şehrine akın etmişti. Örenç, *a.g.m.*, s.65.

34 Bahsi geçen tarihte Edirne Vilayet Valisi Mektubizâde Mehmet Reşit (Ronabar) Paşa'ydı. Bkz. Erçin, *A.g.t.*, s.36. Mehmet Reşit Paşa'nın Edirne Vilayeti Valiliği'ne Ağustos 1908'de

belirttiğine göre, haftada 100 kadar Türk ailesi sınırı geçerek vilayete girmektedir. Bu göçmen ailelerin büyük çoğunluğu Hasköy, Filibe ve Eski Zağra'dandı. Bulgaristan'dan göçen Türk aileleri Gümülcine'nin güney-doğusu ve Vize'nin doğusuna yerleştirilmiş ve kendilerine tahıl, hayvan ve araç-gereç tedarik edilmişti. Samson'a göre bu ailelerin sayısını hesaplamak oldukça güçtü. Kendi ifadelerine bakılırsa bu aileler Bulgaristan'daki durumdan son derece rahatsızdı ve dükkânlarına Bulgarlar tarafından sıklıkla boykot uygulanmaktaydı. Bu gibi sebepler yüzünden Türk aileler Bulgaristan'da daha fazla kalmak istememiş ve Türkiye'ye göçmüştü. Bu sebepler göç meselesinin diğer nedenlerini izah etmede yetersiz olsa da son zamanlarda Bulgaristan'da vuku bulan bu ve benzeri baskılar dolayısıyla bu ailelerin Türkiye'ye göçü Türk yetkililer tarafından da teşvik edilmektedir.³⁵

2.c. Zorunlu Askerlik ve Bulgar Çeteciler

Samson'un raporuna göre Edirne vilayetinde son zamanlarda ayyuka çıkan diğer mesele Hristiyan ve Yahudi toplulukları ile ilgiliydi. Türk yetkililer Hristiyan ve Yahudilerden bedel-i askeriye vergisi talep etmekteydi. Rumların büyük çoğunluğu ve liderler, söz konusu vergiyi ödemeye razıydı. Bu grup bedel-i askeriye vergisini ödemeyi zorunlu askerlik hizmetine tercih etmekteydi ancak yoksul sınıflardan bir hizip bu hususta farklı görüşlere sahipti. Öte yandan Ermeniler bu bedeli ödemeyi şiddetle reddetmekte ve bu vergi talebinin anayasaya aykırı olduğunu savunmaktaydı. Ermeniler orduya acemi er göndermeye hazır görünmekteydi. İmparatorlukta yaşayan Bulgarlar içinse zorunlu askeri hizmet yalnızca Bulgar subayların idaresi altında mümkündü. Bulgarların bedel-i askeriye hususunda herhangi bir güçlük çıkarmaları olası görünmemekteydi.

Rum kaynaklarından alınan istihbarata göre, Kırklareli Sancağı'nda, özellikle de Ahtapolu³⁶ civarında, Bulgar çetelerin faaliyetleri ile alakalı çok sayıda şikâyet vardı. Bu çetelerin çoğunlukla bölgedeki Rumlara saldırmaları nedeniyle bu eylemlerin politik bir amaca yönelik ile alakalı tartışmalar

tayin edilmiş, Kasım 1910'da bu görevi Ali Mazhar Bey'e devretmişti. Kunalalp, *a.g.e.*, s.42. Edirne, Kastamonu, Ankara ve Sivas gibi önemli merkezlerde valilik ve mutasarrıflık yapan Mehmet Reşit Paşa, ayrıca Osmanlı Meclis-i Mebûsan'ı ve 1. TBMM'de vekillik yapmıştır. Reşit Paşa II. Meşrutiyet'in ilanı, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişi, Erzurum ve Sivas Kongrelerinin toplanması, Heyet-i Temsiliye çalışmaları ve TBMM'nin açılışı gibi Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından son derece kritik olaylarda öncü rol oynamış, Sivas Valiliği esnasında Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Kongresi'nin toplanmasına destek olmuştur. Filiz Gemici- Enis Şahin, "Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)", *Akademik İncelemeler*, C.2, S.2, 2007, s.1.

35 TNA, CAB 37/99, No: 61, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, 13 Nisan 1909.

36 Diğer adı Vasiliko/Vasilikoz. *Kaynaklarıyla Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Yay. Haz. Ali Çoşkun, Yılmaz Karaca, Ahmet Özkılınç, Abdullah Sivridağ, Numan Yekeler, Vahdettin Atik, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayın No. 8, İstanbul 2020, s.467.

yürütülmekteyse de Binbaşı Samson bu saldırıların politik olduğu görüşünde değildi. İmparatorluğun Bulgar hududuna yakın yörelerinde bu gibi saldırılardan dolayı endişe hâkimdi. Ayrıca Kırklareli'nde ikamet eden zengin Rumlar bu saldırılardan en çok zarar görenler arasındaydı.³⁷

2.d. Anayasanın Yeniden İlanı Sonrası Vilayetin Genel Manzarası

II. Meşrutiyet'in ilânı sonrası Edirne Vilayet idaresi giderek daha da kötü hale gelmişti. Anayasanın ilanını takip eden ilk beş aya damgasını vuran olumlu çabalar meyvesini vermeden kuruyup gitmiş ve yetkililer arasında genel bir kayıtsızlık hali baş göstermişti. Edirne Valisi³⁸ (Mehmet Reşit Paşa) tarafından sergilendiği söylenen basiretsizlik yüzünden vilayetteki Türk unsurların da gidişattan hiç memnun olmadıkları belirtilmekteydi. Ancak bu gidişatın tüm yükünü mevcut şartlara havale etmek insafsızlık olurdu. Binbaşı Samson, Vilayet Valisi ile son zamanlarda çeşitli müzakerelerde bulunmuş, bu müzakereler esnasında vali, Samson'a İstanbul'daki merkezileşmeden acı acı şikâyet ederek bu merkezileşme yüzünden üstesinden gelebileceği birçok meselede elinin kolunun bağlı olduğunu ifade etmişti. Edirne Vilayeti İdare Meclisi geçen 25 yıl boyunca Vali'nin başkanlığı altında düzenli olarak toplanmış ve yolların tamiri ve inşası, Ziraat Bankası tarafından köylülere sunulacak imkânların arttırılması, muhtelif merkezlerde biçer-döver makinelerinin tesisi vs. gibi vilayetin gelişmesi adına muhtelif planlar hazırlamışlardı. Ancak İstanbul'daki yetkililerin onayı alınamadığından bu plan ve projelerin hiçbiri hayata geçirilememişti. Eski rejimin karakteristik niteliklerinden biri olan devlet dairelerinin kamu işlerini sürüncemede bırakma geleneği 1909 başlarında daha da beter hale gelmişti. Yetkililerinin işlerin yürütülmesi karşısında muhtelif zorluklar çıkarması bir kez daha gündemi meşgul eder hale gelmişti. Vilayetin merkezi otoriteleri son derece endişeli haldeydi ve bu konuda Robert Misrahi (Rober Yasef Merahi Efendi)'yi³⁹ günah keçisi olarak görme eğilimindeydi. Arif Paşa'nın valiliği döneminde geniş bir yetkiye sahip olan Robert Misrahi⁴⁰ eski mevkiini kazanmak için çaba sarf ediyor gibi görünmekteydi. Samson'un ifadelerine bakılırsa bahsi geçen zâtın vilayet üzerindeki tesiri daima olumsuz nitelikte olduğundan vilayetin

37 TNA, CAB 37/99, No: 61, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, 13 Nisan 1909.

38 Samson raporun hiçbir yerinde Edirne valisinin adını anmamaktadır. Ondan sürekli olarak Edirne Valisi diye bahsetmektedir.

39 İngilizce metinde ismi *Robert Misrahi* olarak anılan bu esrarengiz Yahudi zât "*the director of political affairs*" unvanıyla birlikte anılmakta ve Edirne vilayetinin idari işleyişinde söz sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı arşivinde yer alan bir belgede Edirne vilayetinde *Umur-ı Enebiye Müdürü* sıfatıyla *Rober Yasef Merahi Efendi* adında bir zâtın hayli kabarık bir sicil dosyası mevcuttur. Bu dosyada bahsi geçen zâtın hangi görevde ne kadar maaşla çalıştığı, yabancı devletler tarafından kendisine sunulan rütbe ve nişanların listesi vs gibi biyografisine dair önemli bilgiler yer almaktadır. Bahsi geçen kişinin İngiliz belgelerinde karşımıza çıkan *Robert Misrahi* ile aynı kişi olduğu anlaşılmaktadır. *BOA, HR. SAİD: 23-4, 14 Kanun-ı evvel 1326/27 Aralık 1910.*

40 1904 tarihli İngiliz askeri ataşe raporunda da Müşir Arif Paşa'nın Edirne Valiliği görevi esnasında bu zât, bu kez *kâtip* sıfatıyla valinin yardımcılığını yapmaktaydı. Ertekin, *a.g.e.*, s.367.

menfaatleri gereği bu çabasında başarılı olmaması umulmaktaydı. Bütün bunlara rağmen Vali (Mehmet Reşit Paşa), vilayetin çıkarları doğrultusunda son derece sıkı çalışmaya devam etmekte ancak bu gayretlerinin karşılığını bir türlü tam manasıyla görememekteydi. Memurların gevşekliği nedeniyle valinin çabaları büyük ölçüde hüsrarla sonuçlanmaktaydı. Vali görevde olduğu süre boyunca vilayet geneline iki seyahat düzenlemişti. Binbaşı Samson seyahate çıkmadan önce valiyi ziyaret etmiş, bu ziyareti esnasında Kırklareli'ne bağlı Erikler Köyü sakinlerinin iki yıl önce kendisine, 'bölgede tütün yetiştirmek istediklerini ancak Reji İdaresi tarafından bu taleplerinin sürekli olarak reddedildiğinden' şikâyet etmiş ve Samson'dan valiye bu taleplerini iletme ricasında bulunmuşlardı. Samson'a göre iki yıl önce, Reji İdaresi'nin valilik makamı üzerindeki nüfuzunun oldukça etkindi. Vali bütün bunlara rağmen yine de Samson'a köylülerin talepleri hususunda gerekli tetkikleri yapacağına dair söz vermişti.⁴¹

2.e. Edirne Belediye Başkanlığı Seçimi ve İttihat Terakki

İlk olarak 1867'de teşkil edilen Edirne Belediyesi'nde⁴² 1909 senesinde Belediye Başkanlığı seçimi ile alakalı ilginç bir olay gerçekleşmiş ve İttihat Terakki Komitesi belediye başkanlığına kendi adayını seçtirmekte başarısız olmuştu. Vali, bu hususta nüfuzunu kullanmayı ve meseleye müdahale etmeyi reddetmiş, bunun sonucunda komitenin adayı, son seçime kalan iki kişi arasına girememişti. Vali duçar olduğu bu sıkıntıdan kurtulmak adına son seçime kalan, biri Türk diğer Rum iki isimden birini seçme hakkını Vilayet İdare Meclisi'ne devretmişti. İdare Meclisi de Türk adayı seçmişti. Samson, Belediye Başkanı seçimi gibi son derece önemsiz bir konuyla ilgilenmeye karar veren Komite'nin, kendi adaylarını valiye sunulan iki isim arasına sokabilmek için yeterli sayıda oyu niçin temin edemediğini anlamının oldukça zor olduğunu belirtmekteydi. Komitenin ne pahasına olursa olsun seçimi garantiye almak adına Vali üzerindeki nüfuzunu hesaba katmış olması gerekirdi. Samson'a göre bu seçim sonucunun yerel komitenin belli miktarda itibar kaybetmiş olmasının ötesinde büyük bir önemi yoktu.⁴³

2.f. Askerî Meseleler

1908 sonbaharında celp edilen yedek birliklerin (ihtiyat/redif) alıkonulması, bölgeye oldukça faydalı olmuş, bu askerlere ödenen maaş ve harcırahlar vilayette kayda değer miktarda paranın dolaşımını mümkün kılmıştı. Bu askerlerin terhisi 27'sinde başlamış ve 1909 Mart'ına kadar 3.500 asker tren yoluyla, 1000 asker ise karayolu ile evlerine gönderilmişti. Terhis edilen yedek birliklerin yerini alacak yeni birlikler ise henüz vilayete intikal etmemişti. Bu

41 TNA, CAB 37/99, No: 61, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, 13 Nisan 1909.

42 Erçin, *a.g.t.*, s.594.

43 TNA, CAB 37/99, No: 61, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, 13 Nisan 1909.

askerlerin terhisi hem sivil hem de askerî yetkililer adına memnuniyet veren bir durumdu zira son zamanlarda bu askerlerin mecburi askeri hizmet süreleri dolmuş olmasına rağmen görevde alıkonulmaları birtakım endişelere sebep olmaktaydı. Edirne vilayetinde görev yapan subaylar arasında çalışma heves ve tutkusu Nazım Paşa'nın kumandanlığı döneminde hayli yüksekti fakat paşanın ayrılışı disiplinin gevşemesine ve bazı subayların istifalarına neden olmuştu. 3. Fırka Kumandanı Tevfik Paşa ve Şehzade Aziz'in maiyetindeki iki kıdemli subay bu vesile ile istifa etmişti. Samson'a göre bu iki subayın istifası II. Ordu için büyük bir kayıp olmuştu. Yeni tayin edilen Başkumandan Salih Paşa, hayli gergin biri gibi görünmekteydi. Samson'a bakılırsa mesleki tecrübesi hayli çarpıcı olsa da paşanın karakteri, kumandanlık etmeye pek uygun görünmemekteydi. Son zamanlarda orduya mal tedariki için yapılan sözleşmeler konusunda eski yöntemlere geri dönme eğilimleri söz konusuydu. Bu tip sözleşmeleri yapan subaylar daha ziyade geleneksel değerlere bağlı eski ekoldendi. Samson bu hususta II. Ordu Müfettişi İbrahim Paşa ile görüşmüş, paşa, Samson'a yabancılar yerine yerli tedarikçiler ile anlaşmayı tercih etmelerinin nedenini, yerli tedarikçileri ödeme için bekletmenin daha kolay olmasına bağlamıştı. Samson bu tutumun orduya zarar vereceği görüşündeydi. Samson'a göre problem yalnızca yerli malı ile yabancı malı arasındaki bir mesele olmayıp tamamen yabancı malların tedarik kanalıyla alakalıydı.⁴⁴

2.g. Avusturya Mallarına Boykot ve Bayındırlık Hizmetleri

5 Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i ilhak etmesi sonrası Edirne vilayeti genelinde Avusturya mallarına uygulanan boykot 2 Mart 1909'da sona ermişti.⁴⁵ Avusturya mallarına yalnızca Edirne vilayetinde değil Kudüs, Beyrut, Yanya, Adana, İstanbul, Trabzon, İşkodra, Gelibolu, Trablusgarp ve Selanik gibi vilayetlerde de sistemli bir boykot uygulanmaktaydı. Avusturya Hükûmeti'nden Babîâlî'ye, gümrük ve zabıta memurlarının vazifelerini layıkıyla yerine getirmedikleri, kayıkçı ve mavnacıların Avusturya gemilerinden karaya ticari emtia çıkarmayı kabul etmedikleri ve bölge halkının boykotu desteklediğine ilişkin çok sayıda şikâyet gelmekteydi.⁴⁶ Boykot süresince Edirne vilayetindeki yerli tüccarlar, siparişlerini farklı kaynaklardan temin etmiş, boykotun kaldırılmasıyla Avusturya malları pazarda boy göstermeye başlamıştı. Samson'a göre Avusturya mallarına son 6 ay (1908 Ekim-1909 Mart) boyunca uygulanan boykotun zararı böylece bir nebze olsun azalmıştı.⁴⁷

44 TNA, CAB 37/99, No: 61, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, 13 Nisan 1909.

45 TNA, CAB 37/99, No: 61, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, 13 Nisan 1909.

46 Bkz. Senem Gönenç, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i İlhakı (5 Ekim 1908) ve Müteakip Gelişmeler", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C.10, S. 2, Aralık 2021, ss.526-527.

47 TNA, CAB 37/99, No: 61, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, 13 Nisan 1909.

1909'da Vilayet Meclisi tarafından kışlalar ile demiryolu istasyonları arasına bir elektrikli tramvay inşa edilmesi gündemdeydi. Vali İstanbul'a bu proje için imtiyaz verilmesi talebinde bulunmuştu.⁴⁸ Esasında Edirne'ye bir tramvay hattı döşenmesi üzerine teklifler 1870'li yıllara kadar uzanmaktaydı. Örneğin 1899'da bir atlı tramvay inşası için dönemin II. Ordu Müşiri ve Edirne Vali Vekili olan Arif Paşa'ya imtiyaz verilmesi için Bâbüalî'ye müracaat edilmişti. Samson'un bahsettiği 1906-1909 yılları arasında gündeme gelen projeler atlı değil elektrikli tramvay inşası üzerinedir. Şehrin ulaşım altyapısını geliştirmek adına bu mesele 1879, 1890, 1893, 1898, 1906-1909 ve 1910 yıllarında tekrar tekrar gündeme gelmişse de Edirne'ye atlı yahut elektrikli bir tramvay inşa etme projesi hiçbir zaman hayata geçirilememiştir.⁴⁹

Edirne'de 1909 Ocak ayında çiçek hastalığı salgını ortaya çıkmış ancak Mart 1909'a gelindiğinde hastalık kontrol altına alınabilmiştir.⁵⁰

Sonuç

Britanya, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğüne dayalı doğu politikasını özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra yavaş yavaş terk etmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile imparatorluk mutlak monarşiden meşruti monarşi idaresine geçince, meşrutiyetin ilânına sempati ile yaklaşan Britanya'nın, askeri talimden silah ve mühimmata kadar büyük oranda Almanya'ya bağlı olan Osmanlı idarecileri ile yeniden yakın temas kurma çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 19. Yüzyıldan I. Dünya Harbi'ne değin Britanya, Osmanlı imparatorluğunun denize kıyısı olan bölgelerinde daha ziyade Kraliyet Donanması, karasal bölgelerinde konsolos teşkilatı; Payitaht İstanbul'da ise sefiri ile kara ve deniz ataşeleri aracılığıyla istihbarat toplamaktaydı. İmparatorluk topraklarından açık ve gizli/kapalı kanallar üzerinden elde edilen askeri ve sivil istihbarat, İstanbul'daki İngiliz sefirden İngiliz Dışişleri'ne, İngiliz Dışişleri'nden de ilgili birimlere gönderilmekteydi. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı konsolosluk teşkilatında zaman zaman askeri uzmanlar da görevlendirilmekteydi. Bu bağlamda Britanya'nın asker kökenli Konsolosu Samson'un, Edirne Vilâyeti'ne yalnızca sivil değil aynı zamanda askeri istihbarat toplamak amacıyla gönderildiği açıktır. Yerli ve yabancı kaynaklarda biyografisi hakkındaki kısıtlı bilgiler, isminin kısaltılarak şifrelenmesi (L.L.R.), ordudaki kariyeri devam ederken dışişlerine bağlı konsolosluk görevine tayini, I. Dünya Harbi'nin patlak vermesi üzerine orduya geri dönmesi gibi hadiseler, Samson'un İngiliz istihbarat zincirinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kritik halkalarından birini teşkil ettiği gerçeğini açıkça ortaya koymaktadır.

48 TNA, CAB 37/99, No: 61, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, 13 Nisan 1909.

49 Aziz Tekdemir, *Edirne Tramvay Hattı Projeleri*, Kitabevi (1873-1911), İstanbul 2019.

50 TNA, CAB 37/99, No: 61, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, 13 Nisan 1909.

Samson'un II. Meşrutiyet'in ilânı sonrası Edirne vilayetinin genel manzarasını tasvir ettiği raporunda da Türk tarihi açısından kıymetli bilgiler mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Edirne merkezli II. Ordu'su ile Manastır merkezli III. Ordu'sunda, İttihat ve Terakki Komitesi'ne bağlı, mektepli, mutlak monarşi karşıtı liberal görüşlere sahip subayların, Sultan II. Abdülhamid'i koruyan İstanbul merkezli I. Ordu'ya nazaran daha etkin olduğu bilinen bir hadisedir. Samson'un raporundan II. Meşrutiyet sonrası Edirne vilayetinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu nüfuzunun -Edirne Belediye Başkanlığı seçiminde kendi adayını seçtirememesi gibi ufak tefek prestij kayıplarına rağmen- Mart 1909'da hala devam ettiği anlaşılmaktadır. Fakat cemiyet mensupları arasındaki ilk uzlaşmazlıkların tohumları da yine bu tarihlerde ortaya çıkmıştır. Edirne II. Ordu Kumandanı Hüseyin Nazım Paşa'nın, İngiliz yanlısı, İttihat ve Terakki Cemiyeti karşıtı Kâmil Paşa Hükûmeti'nde Harbiye Nazırlığı makamına getirilmesi bu anlaşmazlıkların fitilini ateşleyen nedenlerden biri haline gelmiştir. Bu olaylar neticede 1913'teki Bâbîâli Baskını sırasında Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın zorla istifa ettirilmesi ve Hüseyin Nazım Paşa'nın katledilmesi ile sonuçlanmıştır.

Konsolos Binbaşı Samson'un "yeni rejimin değişim taraftarları arasındaki coşkunun altı ay gibi kısa bir süre içinde söndüğü" ve "kamu işlerinin mutlak monarşi döneminde olduğu gibi sürüncemede bırakılması geleneğinin yeniden gündemi meşgul eder geldiği" yönündeki gözlemleri oldukça önemlidir. Zira bu gibi hadiseler, askeri ve sivil bürokraside yaşanan iktidar değişikliğinin sancılara işaret etmesinin yanı sıra köklü bir monarşik geleneğe sahip imparatorluk kurumlarının bugünden yarına sihirli bir değnek değercesine değişip dönüşemeyeceğine dair son derece önemli bir gösterge olarak da okunabilir.

Sonuç olarak Cumhuriyet'e doğru giden yolda meşruti monarşi bürokrasisi, devrim sonrası mektepli ve alaylı subayların vaziyeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki fikir ayrılıkları, imparatorluğa Türk ailelerin göçü, Avusturya mallarına uygulanan ekonomik boykot, çete faaliyetleri, vilayetteki gayrimüslimlerin meşrutiyete ve zorunlu askerlik uygulamasına bakışı, dönemin belediye seçiminin nasıl sonuçlandığı vs. gibi olayların yer aldığı bu rapor, yakın dönem tarihi açısından oldukça çeşitli ve önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA): Sicill-i Ahval İdare-i Umumiyesi Belgeleri (HR. SAİD): 23-4.

The National Archives (TNA): Cabinet Office Files (CAB): 37/99.

The National Archives (TNA): Foreign Office (FO): 195-2323, 195-2323.

The National Archives (TNA): War Office (WO): 372/17/153813, 106/1461.

II. Resmi Yayınlar

Sâlnâme-i Vilâyet-i Edirne (SVE), Mâlî 1319/1903.

III. Süreli Yayınlar

The Foreign Office List and Diplomatic and Consular Year Book for 1912, Ed: Godfrey E. P. Hertslet, Cilt 85, Londra, 1912.

The Foreign Office List and Diplomatic and Consular Year Book for 1916, Ed: Godfrey E. P. Hertslet, Percy C. Rice, Leslie G. Brown, Londra, 1916.

Hart's Annual Army List, Special Reserve List and Territorial Force List for 1909, C. 70, London 1909.

Hart's Annual Army List, Special Reserve List and Territorial Force List for 1915, Londra 1915.

IV. Kitaplar

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa: 1908-1914, Cilt II*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.

ERÇİN, Abdülkadir, *II. Abdülhamid Döneminde Edirne Vilayeti (1876-1909)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2021.

- ERTEKİN, Ferdi, *İngiliz İstihbaratı ve Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe, İstanbul, 2022.
- KARAKUŞ, Sadık Emre, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Elâzığ 2018.
- KAYICI, Halûk, *Sâlnâmelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kaynaklarıyla Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Haz. Ali Çoşkun, Yılmaz Karaca, Ahmet Özkılınç, Abdullah Sivridağ, Numan Yekeler, Vahdettin Atik, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayın No: 8, İstanbul, 2020.
- KUNERALP, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İsis Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- TEKDEMİR, Aziz, *Edirne Tramvay Hattı Projeleri*, Kitabevi (1873-1911), İstanbul 2019.
- SARIOĞLU, Tarık, *II. Meşrutiyet'in İlanından Balkan Savaşları'na Kadar Edirne (1908-1912)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne 2020.
- YILDIRIM, Bülent, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- YILDIRIM, Bülent, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre 1880-2011)*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2020.

V. Makaleler

- ÇETİN, Atilla, "Kıbrıslı Kâmil Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, Diyanet Vakfı Yayınları, C.25, Ankara, 2022, ss.391-393.
- GEMİCİ, Filiz-ŞAHİN, Enis, "Milli Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)", *Akademik İncelemeler*, C.2, S.2, 2007, ss.1-25.
- GÖNENÇ, Senem, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i İlhakı (5 Ekim 1908) ve Müteakip Gelişmeler", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C.10, S.2, Aralık 2021, ss.509-556.
- GÜRGEN, Süheyla Yenidünya, "Bir Savaş Bir Vilayet: 93 Harbi'nden Sonra Edirne Vilayeti'nde Savaşın İzlerini Silmek Üzere Yapılan Düzenlemeler (1879-1882)", *History Studies*, C.11, S.6, Aralık 2019, ss.2325-2345.
- HUT, Davut, "Mehmed Tevfik Paşa", *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.41, 2012, ss.16.

- İNALCIK, Halil, "Edirne'nin Fethi (1361)", *Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1964, ss.137-159.
- KEDOURIE, Elie, "Young Turks, Freemasons and Jews", *Middle Eastern Studies*, C.7, S.1, 1971, ss.89-104.
- KÜÇÜK, Cevdet, "Bâbüâlî Baskını", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.4, 1991, ss.389-390.
- ÖRENÇ, Ali Fuat, "İngiliz Belgeleri'nde Balkan Harbi Edirne Kuşatması 1912-1913", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.4, Temmuz 2012, ss.17-79.
- ÖZTEL, Muharrem, "Osmanlı Devleti'nde Sosyoekonomik Yapısıyla Öne Çıkan Vilayet ve Sancakların Kamu Maliyesindeki Yeri ve Önemi (1325-1327/1909-1912)", *Maliye Dergisi*, S.160, 2011, ss.204-227.
- SAĞ, Mustafa Kaan, "Edirne'de Bir İngiliz Misyonerlik Cemiyeti: Evangelikalizm, Milenyalizm ve Yahudiler", *Belleten*, C.83, S.296, 2019, ss.309-334.
- TURAN, Orhan, "İngiliz Büyükelçisi Gerard Lowther'in Gözünden Osmanlı Devleti'nin Dış İlişkileri, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C.16, S.63, 2018, ss.343-364.

VI. İnternet Kaynakları

<http://ktp.isam.org.tr/salname/sayilar.php?sidno=d02471>

(Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2022).

<https://hansard.parliament.uk/commons/1919-07-02/debates/3228c624-75de-4ca2-85e2-3ddfe43e55dd/MilitaryMissions>

(Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2023).

<https://livesofthefirstworldwar.iwm.org.uk/lifestory/3889230>

(Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2023).

<https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/1030000988>

(Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2023).

<https://www.thegazette.co.uk/Edinburgh/issue/11832/page/561/data.pdf>

(Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2023).

Extended Abstract

This study seeks to answer the question of how the events that took place in the province of Adrianople after the Constitutional Monarchy (1908) were perceived and communicated from the British perspective. Information on the life and career of Louis Lord Rhys (L.L.R.) Samson is rather limited in both Turkish and foreign sources. For example, Uygur Kocabaşoğlu's *Majesteleri'nin Konsolosları*, which is one of the most important sources of Turkish literature on British consuls and which was prepared with the help of British archives, covers the period between 1580 and 1900, and there is no information about Samson in this work. *The Oxford Dictionary of National Biography*, published in 60 volumes by the University of Oxford, strangely does not even mention the name of the provincial consul of Adrianople. Born on 25 April 1866, Samson was educated at Harrow and then at the Royal Military Academy at Sandhurst. After graduating he joined the British Army on 25 August 1886 with the rank of Lieutenant and was promoted to Captain on 25 January 1894. He retired on 1 May 1899 for unknown reasons not mentioned in his biography, but was reappointed Captain in the Royal Garrison Regiment on 11 October 1902, Major in the Royal Lancaster Regiment on 10 July 1907 and Lieutenant Colonel on 3 September 1914. Samson served in the South African War between 1899 and 1902 as a railway staff officer in Kimberley, the centre of diamond mining in the South African War. No further information about his biography could be found in *Hart's Annual Army List*, a British military journal, or in *the National Archives* in London. The sources are completely silent about his duties and activities from 1914 until 12 January 1944, when he died. According to the *Edinburgh Gazette* of 25 May 1906, Samson was appointed Consul of the Province of Adrianople on 7 May 1906, a post he held until 1914, and when Britain declared war on the Ottoman Empire on 5 November 1914, he joined the army on 24 November 1914, shifting his active service from the diplomatic field to the battlefield. Returning to the army with the rank of Major, he served in the French army, Britain's ally in the First World War, and even on the French General Staff. During his years as consul, Louis Lort Rhys Samson wrote detailed reports on his province, including the Gallipoli Sanjak, and supported missionary activity in the province. During the Balkan wars, British intelligence received information

from three reliable sources. These were Gerard Lowther, the British ambassador in Istanbul, Lieutenant Colonel Ernest Tyrrell, the British military attaché, and Major Samson, the consul in Edirne. In his last year as Consul, in 1914, Samson had written a report describing the topographical features of the area north and south of Kabatepe on the coast of the Gallipoli Peninsula as part of the planned invasion of Kilitbahir. This report is valuable as it is perhaps the last report to update British intelligence on Kabatepe prior to the invasion of Gallipoli and Gallipoli in 1915. In fact, as early as 1906, the British General Staff and the Ministry of War had identified the details of the planned amphibious assault on Gallipoli and the most favourable landing zones. In the event of a possible war with the Ottoman Empire, it was planned that British land and naval forces would attack 1- Seddülbahir, Kilidbahir, Kabatepe and the bastions north of Maydos on the Gallipoli Peninsula, 2- Kumkale and Beşik Bay in Çanakkale, and 3- Bolayır lines. Before the attempted invasion in 1915, Samson was given the task of updating the pre-World War I intelligence in Kabatepe.

Samson's report, in which he describes the general situation in the province of Adrianople after the proclamation of the constitutional monarchy, also contains valuable information about Turkish history. It is a well-known fact that in the Adrianople-based 2nd Army and the Manastir-based 3rd Army of the Ottoman Empire, the officers who belonged to the Committee of Union and Progress, who were educated and had liberal views against the absolute monarchy, were more active than in the Constantinople-based 1st Army, which protected Sultan Abdülhamid II. Samson's report shows that the influence of the Committee of Union and Progress in the province of Edirne after the Second Constitutional Monarchy was still present in March 1909, despite minor losses of prestige, such as the failure to get its candidate elected in the Adrianople mayoral election. However, the seeds of the first disagreements between the members of society were also sown in these dates. The appointment of Hüseyin Nazım Pasha, commander of the 2nd Army in Edirne, to the post of Minister of War in the pro-British, anti-Committee of Union and Progress government of Kâmil Pasha became one of the reasons that fuelled these disagreements. These events culminated in the forced resignation of Kâmil Pasha and the assassination of Hüseyin Nazım Pasha during the 1913 Ottoman coup d'état in 1913. Since it was first published, Major Samson's March 1909 report is a unique document in recent Turkish history. The report also covers not only military, political and economic events in the province, but also epidemics, migration and gang activity. Therefore, this report is also extremely important and unique in terms of revealing the extensive intelligence network of British intelligence in the Ottoman Empire at the beginning of the 20th century.